

การล้อมเกล้าทางการ เมืองโดยใช้แบบเรียนหลวง เป็นสื่อในสมัยรัชกาลที่ 5

นายสุมินทร์ จุฑาทงกูร

ศูนย์วิทยุพัชร์พวยจร
วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ภาควิชาการปกครอง

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พ.ศ. 2529

ISBN 974-566-419-7

013306

i 15331076

Q

**POLITICAL SOCIALIZATION THROUGH THE USE OF OFFICIAL TEXTBOOKS
UNDER THE REIGN OF KING RAMA V**

Mr.Sumin Djutangkour

**A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Arts
Department of Government**

Graduate School

Chulalongkorn University

1986

หัวข้อวิทยานิพนธ์ การกล่อมเกลாதองการ เมืองโดยใช้แบบ เรียงหลวง เป็นสื่อในสมัยรัชกาล
ที่ 5

โดย นายสุนันท์ จุฑางกูร

ภาควิชา การปกครอง

อาจารย์ที่ปรึกษา รองศาสตราจารย์ ดร.สมบัติ จันทรวงศ์
ศาสตราจารย์ ดร.ชัยอนันต์ สมุทวณิช

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัยนี้เป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทบัณฑิต

.....
(รองศาสตราจารย์ ดร.สรชัย พิศาลบุตร)
รักษาการในตำแหน่งรองคณบดีฝ่ายวิชาการ
ปฏิบัติราชการแทนรักษาการในตำแหน่งคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.วิทยา สุจริตธนารักษ์)

.....กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว)

.....กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.สมบูรณ์ สุขสำราญ)

.....กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.สมบัติ จันทรวงศ์)

.....กรรมการ
(ศาสตราจารย์ ดร.ชัยอนันต์ สมุทวณิช)

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

หัวข้อวิทยานิพนธ์ การกล่อมเกลາทางการเมืองโดยใช้แบบเรียนหลวง เป็นสื่อในสมัยรัชกาล
ที่ 5

ชื่อนิสิต นายสุมินทร์ จุฑางกูร

อาจารย์ที่ปรึกษา รองศาสตราจารย์ ดร.สมบัติ จันทรวงศ์
ศาสตราจารย์ ดร.ชัยอนันต์ สุขทวนิช

ภาควิชา การปกครอง

ปีการศึกษา 2528

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์นี้มีความประสงค์ที่จะศึกษาถึง กระบวนการกล่อมเกลาทางการเมือง (Political Socialization) ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยในการศึกษานี้จะอาศัยการจกระบบการศึกษาของชาติเป็นตัวแบบ และในรายละเอียดของการศึกษานี้จะเน้นการพิจารณาวิเคราะห์เนื้อหาสาระของแบบเรียนหลวงในรัชกาลดังกล่าว เป็นสำคัญ

โดยหลักการแล้ว การจัดการศึกษานี้ถือว่าเป็นจักรกลในการผลิตบุคลากรให้เป็น ผู้ที่มีความรู้และความรับผิดชอบในด้านต่าง ๆ เพื่อที่จะทำการสร้างสรรค์สังคมนั้น ๆ ต่อไป แต่หากพิจารณาในบริบททางสังคม-การเมือง ซึ่งเป็นจุดประสงค์หลักของวิทยานิพนธ์นี้แล้ว ระบบการศึกษาถือได้ว่าเป็นเสมือน "โรงงาน" ที่จะทำการผลิตคุณค่าที่สังคมยอมรับให้แก่ บรรดาผู้ที่เข้ารับการศึกษ หรืออาจกล่าวได้ว่าเป็นการสร้างให้บุคคลที่ถูกกล่อมเกลาทาง การศึกษานั้นเป็นผู้ที่ยอมรับต่ออำนาจทางการเมืองที่ดำรงอยู่ในขณะนั้น

จากลักษณะเช่นนี้จะพบว่า เนื้อหาแบบเรียนหลวงในสมัยรัชกาลที่ 5 นอกจากจะ สอนความรู้ด้านอักษรวิธี และความรู้ด้านวิทยาการต่าง ๆ แล้ว ยังมีการสอนถึงความรู้และ แนวความคิดเกี่ยวกับรัฐประชาชาติ การสอนให้เป็นผู้ยอมรับและเชื่อฟังต่ออำนาจรัฐสมัยใหม่ ที่แตกต่างจากโครงสร้างอำนาจรัฐแบบเดิม การสอนให้มีความจงรักภักดี หวงแหน เสียสละ และมุ่งจะกระทำประโยชน์ให้แก่ประเทศชาติรวมตลอดถึงความภูมิใจในความเป็นชาติไทย ของตน และท้ายที่สุดเนื้อหาแบบเรียนยังได้สอนเรื่องความจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์

โดยเน้นถึงความสูงส่งของพระราชอำนาจและพระมหากรุณาธิคุณอันหาที่สุดมิได้ของพระองค์

ผลจากการศึกษาให้ข้อสรุปว่า เนื้อหาสาระในทางการเมืองของแบบเรียนหลวง
ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น มุ่งเน้นที่จะปลูกฝัง คุณค่าและอุดม
การณ์ทางการเมือง เพื่อให้นักเรียนเป็นผู้ที่มีคุณสมบัติดังกล่าวข้างต้น

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Thesis Title   Political Socialization Through the Use of Official
Textbooks Under the Reign of King Rama V

Name   Mr.Sumin Djutangkour

Thesis Advisor   Associate Professor Dr.Sombat Chantornvong
Professor Dr.Chai-Anan Samudavanija

Department   Government

Academic Year   1985

ABSTRACT

The thesis aims at studying Political Socialization during the reign of King Rama V which is based on the educational system of the period while analysis of the official textbooks used in the same period will be the main substance of the study.

In principle, education serves as a tool to produce knowledgeable citizens as well as to inculcate in them the sense of responsibility which, together, could contribute to general progress of the society. Yet from political and social standpoints which is the main trust of the thesis, educational system is considered as "factory" producing socially acceptable values and impressing them upon those within the system. As such, education performs the function to socialize citizens into accepting political ideas advocated by the state.

From content analysis of the official textbooks of this period, it is found out that beside teaching grammar and language and other technical knowledge, concept of nation-state, acquiescence to the authority and power of state, loyalty, sacrifice, involvement, and contribution to the

state as well as pride in being Thai citizens, are subjects prescribed by the textbooks. They also highlight loyalty to the throne, loftiness of the royal power and unfathomable royal companion.

It can be surmised from this study that the content of the official textbooks in the reign of King Rama V stresses the inculcation of political values and ideologies among pupils.

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เริ่มต้นและสำเร็จลงได้ด้วยความกรุณาช่วยเหลือจากผู้มีพระคุณ
หลายท่าน

ก่อนอื่นใด ผู้เขียนขอกราบขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ดร.สมบัติ จันทรวงศ์
และศาสตราจารย์ ดร.ชัยอนันต์ สมุทวณิช อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ทั้งสองท่าน ที่ได้หยิบ
ยื่นความเมตตา ความห่วงใยและคำแนะนำปรึกษาอันเป็นประโยชน์อย่างสูงยิ่งตั้งแต่การเริ่ม
หาหัวข้อเรื่อง การนำเสนอ การชี้แนะให้เห็นประเด็นและแนวทางในการวิเคราะห์ การชี้
ให้เห็นจุดบกพร่องและหนทางแก้ไข ทั้งตั้งแต่ก่อนเขียน กำลังเขียน และเมื่อเขียนแล้วเสร็จ
บุญคุณอันสิ้นเหลือที่ "ครู" ทั้งสองท่านมีต่อศิษย์ในครั้งนี้ ศิษย์ขอกราบระลึกถึงและจารึกไว้
ในจิตสำนึกด้วยความซาบซึ้งและเทิดทูนยิ่ง

ขอกราบขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ดร.วิทยา สุจริตอนารักษ์ รองศาสตรา
จารย์ ดร.สมบูรณ์ สุขสำราญ และรองศาสตราจารย์ ดร.พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว ที่กรุณาให้เกียรติ
เป็นกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ฉบับนี้

ท่านที่ได้กล่าวนามมาทั้งหมดนี้ ไม่เพียงแต่จะให้ความเมตตาอบรมสั่งสอนและให้
ความรู้ด้านวิชาการเท่านั้น หากยังได้ช่วยเหลือให้ผู้เขียนมีงานทำในขณะที่เรียนอยู่อีกด้วย
จึงใคร่ขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงไว้ ณ ที่นี้อีกครั้งหนึ่ง

ขอกราบขอบพระคุณ คุณตาตีส ตีระนารถ ที่กรุณาสละเวลาแห่งการพักผ่อนอันมีค่า
ยิ่งของท่าน ให้ผู้เขียนได้มีโอกาสสัมภาษณ์และขอคำแนะนำที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่ง

ขอกราบขอบพระคุณ คุณพ่อสันติ และคุณแม่อรุณรัตน์ จันทฉายา ที่ได้ให้กำลังใจ
ให้ความรัก ความเมตตา ความอบอุ่น ความห่วงใย รวมทั้งได้หยิบยื่นความสะดวกสบาย
ทุกอย่างแก่ผู้เขียน ด้วยความเต็มใจมาโดยตลอด ประหนึ่งว่าผู้เขียนเป็นบุตรในอุทรของท่าน
บุญคุณใหญ่หลวงที่ผู้เขียนได้รับจากท่านทั้งสองนี้ มีค่าเกินกว่าคำ "กราบขอบพระคุณ" เพียง
สั้น ๆ นี้มากมายหลายเท่าเท่านัก

ขอขอบพระคุณ คุณวารุณี โอสदारมย์ ที่ได้กรุณาให้คำแนะนำปรึกษาอันเป็นประโยชน์อย่างยิ่ง ทั้งยังได้ให้ผู้เขียนทยอยมีวิทยานิพนธ์และหนังสือที่มีค่าหลายเล่ม เพื่อใช้ประโยชน์ในขณะที่เขียนวิทยานิพนธ์นี้ ความกรุณาที่ได้รับนี้ ก่อให้เกิดความรู้สึกซาบซึ้งยิ่ง

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้จะไม่สำเร็จลงได้เลยหากไม่ได้รับความกรุณาและความช่วยเหลือจาก คุณพรทิพา ชิงบุคคา คุณแจ่มมภา เครือตราชู และคุณเริงศักดิ์ มิ่งประเสริฐ ข้าราชการและบรรณารักษ์ห้องสมุดกรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ ที่ได้อำนวยความสะดวกในการค้นคว้าและเก็บข้อมูล จึงใคร่ขอขอบพระคุณไว้ ณ ที่นี้ด้วย

บทคัดย่อภาษาอังกฤษและภาษาไทยที่สละสลวยงดงามของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เกิดขึ้นจากความเมตตาของ ดร.ภูวคณ ทรงประเสริฐ และอาจารย์ สุรชาติ บำรุงสุข จึงใคร่ขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูงในความเมตตาของท่านทั้งสองในครั้งนี้ด้วย

สำหรับน้ำใจไมตรีจากกัลยาณมิตร ทั้งรุ่นพี่ รุ่นเดียวกัน และรุ่นน้อง ที่ผู้เขียนได้รับในขณะที่เรียนอยู่ ผู้เขียนรู้สึกอบอุ่นและซาบซึ้งในน้ำมิตรดังกล่าว และขอน้อมรับไว้ด้วยความขอบคุณยิ่ง

ขอขอบพระคุณพี่สุทิน และพี่สุธรรม ที่ได้ให้ความเมตตาและรับผิดชอบเรื่องค่าใช้จ่ายในการเรียนของผู้เขียนในระยะแรก นอกเหนือจากความผูกพันฉันพี่น้องที่ผู้เขียนได้รับอยู่ตลอดเวลา

ขอขอบคุณ คุณประพันธ์ ฉิมวงศ์ (พี่กบ) ที่ได้กรุณาสละเวลาว่างจากงานประจำอันควรจะเป็นเวลาแห่งการพักผ่อน อีกทั้งยังได้ใช้ความพยายามและความอดทนอย่างสูงยิ่งในอันที่จะเปลี่ยนต้นฉบับลายมือที่ไม่ควรจะเอาเป็นแบบอย่างของผู้เขียน ให้ออกมาเป็นตัวอักษรที่สวยงามและเป็นระเบียบเรียบร้อยดังที่ปรากฏอยู่นี้

ขอขอบคุณ คุณทิพย์สุภา จันทฉายา ผู้เป็นทั้งเพื่อนและผู้รู้ใจทั้งในยามสุขและทุกข์ เธอไม่เพียงให้กำลังใจ ให้ความห่วงใย และให้ความช่วยเหลือต่อผู้เขียนด้วยความจริงใจมาโดยตลอดเท่านั้น แต่บ่อยครั้งเหลือเกินที่เธอต้องอดทนและอดกลั้นต่อสภาพที่ไร้เหตุผลของผู้เขียนด้วยความเข้าใจและเห็นใจ ความจริงใจและความเสียสละที่ได้รับจากเธอนี้ ผู้เขียนรู้สึกซาบซึ้งและประทับใจยิ่งนัก

ท้ายที่สุด และเหนือคำขอบคุณใด ๆ สำหรับพระคุณอันยิ่งใหญ่และหาที่สุดมิได้ของ "แม่ และอาปา" บุพการีผู้ให้ชีวิตและเลือดเนื้อ ให้การอบรมเลี้ยงดู ให้การศึกษา ให้ความห่วงใย และความอบอุ่นแก่ลูก สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้เองที่เป็นเสมือนเชื้อแห่งกำลังใจและเป็นแรงผลักดันให้ลูกสามารถฟันฝ่าอุปสรรคและปัญหานานาประการ จนทำให้ "วันนี้" ของลูกกลายเป็น "วันนี้"

ความอุทิศสละพยายามทั้งหมดของผู้เขียนที่ปรากฏให้เห็น รวมทั้งคุณค่าทั้งหมดของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ถ้าหากจะมีอยู่ ผู้เขียนขอน้อมนำมาวางไว้ ณ แทบเท้าของแม่และอาปา ด้วยความเคารพและบูชาอย่างสูงยิ่ง.

สุมินทร์ จุฑางกูร

เมษายน 2529

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ฉ
กิตติกรรมประกาศ.....	ณ
บทที่	.
1. บทนำ.....	1
สภาพทั่วไปและความสำคัญของปัญหา.....	1
ปัญหาการวิจัย.....	7
วัตถุประสงค์ในการวิจัย.....	8
สมมุติฐานการวิจัย.....	8
ขอบข่ายของทฤษฎีในการวิจัย.....	9
ตัวแปรในการวิจัย.....	10
การนิยามตัวแปร.....	10
วิธีการศึกษา.....	11
ประชากรและตัวอย่างในการวิจัย.....	13
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	13
2. การศึกษากับการเมืองการปกครอง.....	14
การศึกษากับสังคมการเมือง.....	14
สภาพของสังคมโดยทั่วไปที่มีส่วนกำหนดการจัดการศึกษา ในสมัยรัชกาลที่ 5	21
จุดมุ่งหมายของผู้นำรัฐในการจัดการศึกษาในสมัยรัชกาลที่ 5 ...	34
3. ลักษณะโดยทั่วไปของเนื้อหาแบบเรียนหลวงที่ใช้ในระดับประถมศึกษา และมัธยมศึกษาสายสามัญในช่วง พ.ศ. 2411-2453.....	45
ช่วง พ.ศ. 2414-2431	45

ช่วง พ.ศ. 2431-2438.....	53
ช่วง พ.ศ. 2438-2453.....	63
รายละเอียดของแบบเรียนแต่ละเล่มในวิชาจรรยา.....	78

4. บทวิเคราะห์ : การกล่อมเกลาทางการเมืองในเนื้อหาแบบเรียน
หลวงในสมัยรัชกาลที่ 5..... 115

    ลักษณะของการปลูกฝังความรู้และแนวความคิดเกี่ยวกับ
    รัฐประชาชาติ..... 115

        ก. การปลูกฝังให้รับรู้ถึงความเป็นมาตลอดจน
            เอกลักษณ์ของชาติไทย..... 117

        ข. การปลูกฝังให้รับรู้ถึงความสัมพันธ์ของชาติไทย
            กับชาติอื่น ๆ ในโลก..... 123

    ลักษณะของการปลูกฝังให้เกิดความรับรู้และเชื่อฟังต่อ
    อำนาจรัฐสมัยใหม่..... 132

        ก. การอบรมให้รับรู้ถึงที่มาและความสำคัญของรัฐบาล
            และการปกครอง..... 132

        ข. การอบรมให้รับรู้ถึงลักษณะการจัดโครงสร้าง
            ทางการปกครอง..... 137

        ค. การอบรมให้รับรู้ถึงอำนาจหน้าที่ของรัฐบาล หรือ
            ผู้ปกครองและข้าราชการ..... 148

    ลักษณะของการปลูกฝังให้เกิดความรักและความห่วงแทน
    ต่อสถาบันชาติ..... 159

        ก. ลักษณะของการปลูกฝังให้ได้รับทราบถึงความหมาย
            ของคำว่ารักชาติ..... 159

        ข. ลักษณะของการเชื่อมโยงความรักชาติเข้ากับการคิด
            จะทำประโยชน์ คิดจะเสียสละและอุทิศตนเพื่อ
            ชาติบ้านเมือง..... 163

ลักษณะของการปลุกฝังให้เกิดความจงรักภักดีต่อสถาบัน
พระมหากษัตริย์..... 170

    ก. การนำเสนอให้ตระหนักถึงความสูงส่งของ
        พระมหากษัตริย์ในด้านชาติกำเนิดและพระราชอำนาจ..... 170

    ข. การนำเสนอให้ตระหนักถึงพระมหากรุณาธิคุณที่ทรง
        มีต่อพสกนิกรและต่อแผ่นดิน..... 175

    ค. การนำเสนอและการกล่อมเกล่าให้เกิดความสำนึก
        ในพระมหากรุณาธิคุณและให้ถวายความจงรักภักดี
        ต่อองค์พระมหากษัตริย์..... 179

5. บทสรุปและเสนอแนะ..... 186

บรรณานุกรม..... 197

ภาคผนวก..... 204

ประวัติผู้เขียน..... 221

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย